

Olağanüstü Koşullarda Öğretmenlerde Tükenmişlik: Covid-19 Sürecine İlişkin Bir İnceleme

Rümeysa KAPÇAK^a ve Halis SAKIZ^b

Öz

Bu çalışmanın amacı, öğretmenlerin Covid-19 pandemisi sürecinde tükenmişlik deneyimlerine ilişkin görüşlerine başvurarak tükenmişlik durumlarını ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın nicel bölümünde 111, nitel bölümünde ise 14 öğretmenin katılımıyla gerçekleştirilen ve karma desen yaklaşımının kullanıldığı araştırmada nicel veriler Demografik Bilgi Formu ve Maslach Tükenmişlik Envanteri aracılığıyla, nitel veriler ise yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Bulgular, kadın öğretmenlerin kişisel başarı konusunda kendilerini daha yetersiz hissettiklerini ve öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin branşa göre anlamlı düzeyde değiştiğini göstermiştir. Tükenmişlik, yaş ve kıdem arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Öğretmenler pandemi nedeniyle fiziksel, sosyal, mesleki ve psikolojik sorunlar yaşamış, değişen eğitim gereksinimlerine uyum sağlamada bazı güçlüklerle karşılaşmış ve mesleki gelişim fırsatlarını kullanmıştır. Araştırma sonuçları, psikolojik olarak zor koşullar sırasında duygusal zorluklarla mücadele etmek için önleme ve iyileştirme programları yoluyla öğretmenlerin güçlendirilmesine yönelik ihtiyaca işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, öğretmen, salgın, tükenmişlik

Makale Hakkında

Gönderim tarihi: 02.06.2022

Düzeltilme tarihi: 03.10.2022

Kabul tarihi: 04.10.2022

Elektronik Yayın Tarihi: 20.12.2022

Giriş

Covid-19 salgını, insanların sosyal hayatlarını, mesleki durumlarını ve bireysel yaşantılarını etkilemiş; salgının bu unsurların yeniden tasarlanmasını gerektiren geniş çaplı etkileri olmuştur (Ahmadi, 2020). Nitekim salgın hastalıklar kişilerin hayatını tehdit eden, fizyolojik ve psikolojik etkiler bırakan, hayat kalitesini düşüren, ve toplumu yıpratıcı sorunlardır (Erkal, 2021). Salgının başlamasıyla beraber yaşam tarzının değişmesi, belirsizlik hissi, hastalığın bulaşma riski gibi fizyolojik birtakım çıktılar dışında bireyler üzerinde yoğun kaygı gibi psikolojik etkiler de görülmeye başlamıştır (Kaya, 2020).

^a Sorumlu Yazar: Milli Eğitim Bakanlığı, Sabiha Gökçen Anaokulu, rumeysaince7@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2061-0661

^b Mardin Artuklu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, halissakiz@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2406-1011

Bireyin hem fiziksel hem de ruh sağlığını etkileyen salgın, eğitim-öğretim hayatını ve eğitim çalışanlarını büyük ölçüde etkilemiştir (Aşkın vd., 2020). Eğitim sisteminin önemli bir paydaşı olan öğretmenler de bu dönemde pek çok değişiklik ve belirsizlik ile karşılaşmışlardır (Turan ve Akkaynak, 2021). Salgının başında okulların aniden kapanmasıyla ne zaman açılacağı belli olmaması, öğretmenlik görevinin bu süreçte üstlendiği yeni rol ve sorumluluklar hakkında belirsizliklerin artması, salgın dönemindeki vaka sayılarının seyrine göre çalışma koşullarının dönem dönem farklılaşması, okul kademelerine göre yüz yüze eğitimdeki farklılaşmalar, uzaktan eğitim gibi ek sorumlulukların artması, halk arasında öğretmenlerin çalışmadığına dair yaygın inançlar ve öğretmenlerin virüs kapma korkusuyla yüz yüze eğitime yönelik sahip olduğu çekinceler, öğretmenlerde stres ve kaygıya neden olmuştur (Sakız, 2022). Buna ek olarak, salgın sürecinde görev yapmakta olan öğretmenlerin deneyimlerini paylaştıkları sürede yukarıda bahsedilen stres kaynaklarından yoğunlukla söz edilmiş, öğretmenler arasında tükenmişlik belirtilerinin arttığı sıklıkla paylaşılmıştır (Kaya, 2020).

Tükenmişlik hakkında yürütülen çalışmalar bulunmasına rağmen tükenmişliğin nedenleri, sonuçları ve bileşenlerine dair bilimsel temelin güçlendirilmesi için daha çok araştırmaya gerek duyulmaktadır (Chirico, 2016). Ayrıca mevcut literatüre bakıldığında Covid-19 dönemi ve öğretmenlerin tükenmişliği konusunda ilgili literatürde yeteri kadar çalışmanın olmaması da bu konunun araştırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Araştırma, Türkiye’de çalışan öğretmenlerin salgın döneminde ortaya çıkan stres kaynakları nedeniyle, tükenmişlik düzeylerine ilişkin deneyimlerini paylaşabilecekleri düşünülerek bu olguları ortaya çıkarmak ve bu duruma çözüm üretebilmek için gerçekleştirilmiştir. Çalışma söz konusu ihtiyaçtan yola çıkarak 2020 yılından itibaren dünyayı etkileyen Covid-19 salgınında Türkiye’de çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerini incelemeyi ve kendilerinin bu süreçteki deneyimlerini yansıtmayı amaçlamaktadır.

Covid-19 Salgınının Eğitime Etkisi

Ülkelerin tedbirsiz yakalandığı Covid-19 salgını, tüm insanları evlere kapanıp yaşamlarını sosyalleşme fırsatlarından uzak bir şekilde aralarındaki fiziksel ve sosyal mesafeyi artırarak sürdürmeye zorlamıştır. Salgın, dünya genelinde ekonomi, sağlık ve toplum gibi birçok alandaki olumsuz sonuçlarının yanında eğitsel yönden de olumsuz sonuçlar doğurmuştur (Çakın ve Akyavuz, 2020). Birleşmiş Milletler (2020) dünyadaki öğrencilerin %91’inden fazlasının Covid-19 salgını sebebiyle okulların kapanmasından etkilendiğini belirtmektedir. Öğrenciler ve okul çalışanları, Covid-19 bulaşma riski yüksek gruplar içinde yer almıştır. Salgının Türkiye’de eğitim sistemi üzerinde de önemli etkileri olmuştur (Kaleli, 2021). Önce okullar kapanmış, belli bir süreden sonra da okullar belli şartlar dâhilinde açılmış, eğitim hem yüz yüze hem de çevrimiçi yöntemle gerçekleştirilmiştir (Güler ve Yöndem, 2021). Dünyada pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de eğitim çalışmalarını belli kısıtlamalar ile yürütülmüştür.

Covid-19 ve Öğretmenler

UNESCO'ya (2020a) göre; okullara ara verilmesiyle yaklaşık 165 ülkede 63 milyon öğretmen bu durumdan etkilenmiştir. UNESCO Uluslararası Öğretmen Görev Gücü'ne (ITFT) göre 2020 yılı, (i) okulların kapanması sonucu ücretli öğretmenlerin maaş alamaması ile ekonomik anlamda zorlanması, (ii) öğretmenlere salgın sürecinde eğitimin planlanmasına ilişkin yeterince söz hakkı verilmemesi ve sendikalarca desteklenmemesi, (iii) öğretmenlerin bilgi iletişim teknolojileri (BİT) konusunda yetersiz kalması ve (iv) kırsal kesimin internete erişim düzeyinin kısıtlı olmasıyla öğrenciler arasında fırsat eşitsizliğinin ve öğrenme düzeyi farklılıklarının artması gibi sebeplerle öğretmenler için zor bir yıl olmuştur.

Covid-19 salgını ile okulların kapanması, öğretmenleri alternatif öğretim yöntemleri kullanmaya sevk etmiştir. Uzaktan eğitim, okulların kapanmasına çözüm olarak görülmüş ve uzaktan eğitimde kısmen başarı sağlanmıştır (Sakız, 2022). Uzaktan eğitime geçilmesiyle öğrenciyle iletişim, etkileşim, dersin yönetimi ve stratejisi alanlarında birtakım değişimler yaşanmıştır (Kırmızıgül, 2020). Ancak öğretmenlerin bir kısmı uzaktan eğitim ve bu eğitim yönteminin gerektirdiği teknolojik ve pedagojik hazırbulunuşluğa ilişkin bazı zorluklar yaşamışlardır (Kaleli, 2021). Bu süreçte kısıtlı imkânlarla sahip öğrencilerin derse erişimi ve hazırbulunuşluğunu sağlamak ve öğrencilere uzaktan erişmeye çalışmak öğretmenler üzerinde baskı oluşturabilmiş; bu da öğretmenlerde stres gibi durumları ortaya çıkarabilmiştir. Ayrıca öğretmenler öğrencilere uygun desteği sağlayamayacakları konusunda kaygı yaşamışlardır (Yılmaz vd., 2020). Literatürde öğretmenlerin Covid-19 salgını döneminde velilerle öğrencilerin eğitimiyle ilgili olarak iletişim kurma konusunda problem yaşadıkları belirtilmektedir (Güler ve Yöndem, 2021). Ancak bu gibi olumsuzlukların yanında salgın sürecinde öğretmenlerin pedagojik ve teknolojik alan bilgisi ve deneyimlerinin artması gibi olumlu etkiler de görülmüştür (Kırmızıgül, 2020).

Öğretmenlerde Tükenmişlik

Tükenmişlik, 1970'li yıllarda insan ilişkilerinin yoğun olduğu meslekler arasında ortaya çıkmış ve incelenmeye başlanmıştır (Maslach vd., 2001). Tükenmişlik "insanlarla sıkça yoğun duygusal etkileşim durumunda olan kişilerde görülen fiziksel bitkinlik, kronik stres, öfke ve umutsuzluk duygularının; yapılan işe, hayata ve diğer insanlara karşı olumsuz tutumların yansımalarıyla oluşan yıpratıcı bir sendrom" olarak tanımlanmıştır (Maslach ve Jackson, 1981). Tükenmişliğe kişisel ve çevresel etmenlerin neden olabileceği bildirilmektedir. Duygusal olarak tükenen ve olumlu duygularını artırmak isteyen bireylerin mesleki yaşamında, sosyal ve özel hayatında memnuniyetsizlik oluşabilmektedir (Gülay, 2019).

İnsanda güçsüzlük, yorgunluk, bitkinlik, enerji kaybı, çaresizlik, hayal kırıklığı, isteksizlik gibi fiziksel ve zihinsel yönde ortaya çıkan tükenmişlik, duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık boyutları ile tanımlanmaktadır (Maslach vd., 2001). Tükenmişliğin bu boyutlarının ilki, duygusal tükenme, bireyin duygusal kaynaklarının bitebilmesi ve içinde bulunduğu ruh halinin, yaşadığı durumu yönetmede çaresizlik

hissettirebilme durumudur. Tükenmişlik durumunda öğretmenlerin, mesleklerine ve öğrencilere karşı olumsuz hisler geliştirip bunu davranışlarına yansıtma olasılıkları ikinci boyutu, duyarsızlaşmayı, ilgilendirmektedir. Üçüncü boyut, kişisel başarısızlık, ise bireyin yaptığı iş sebebiyle kendisiyle ilgili kötü bir algıyla umutsuz ve mutsuz hissedebilmesi ile mesleğinden doyum alamama olasılığını ilgilendirmektedir. Tükenmişlik ile ilgili araştırmaların doktor, hemşire, akademisyen, polis, avukat, öğretmen gibi meslek elemanları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Akyürek, 2020; Sarıçam ve Sakız, 2014).

Literatürde, öğretmenlerde tükenmişliğin giderek artan önemli bir sorun haline geldiğine yönelik bulgular yer almaktadır. Öğretmenlik, özveri gerektiren, üzerindeki görev ve sorumlulukların fazla olduğu, duygusal yönden kişiyi yıpratıcı zor ve yorucu bir meslek olması, çalışma koşullarının ve çalışma ortamının yeterli ve istenilen seviyede olmaması sebebiyle tükenmişlik yaşanma ihtimali yüksek olan meslekler arasındadır (Akman, 2019; Özkan, 2005; Seferoğlu vd., 2014). Öğretmenlerin yaptıkları işlerde daha çok donanımlı ve etkili olmaları konusunda baskı artmakta, öğretmenlerin davranış sorunları ile ilgilenmesi gerektiği de sıklıkla beklenmektedir. Ancak öğretmenlerin çoğu öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamadaki yetersizlikler sebebiyle sorun yaşamaktadır (Avcı ve Seferoğlu, 2011). Nitekim öğretmenlerin çoğu mesleğini stresli bir iş olarak değerlendirmektedir (Turan ve Akkaynak, 2021). Artan sorumluluklar, çalıştıkları ortamın olumsuz duygular uyandırması, mesleğinden doyum sağlayamamak, mutsuzluk, tatmin olmama gibi sebepler öğretmenlerde tükenmişlik düzeyini artırabilmektedir (Yıldız, 2021).

Tükenmişliğin öğretmenlerde yoğun olarak görülmesinde toplumsal, ekonomik ve bilimsel değişiklikler ile eğitim felsefesindeki yeniliklerin gerektirdiği üst düzey öğretmen beceri ve bilgisi gibi nedenlerin etkili olduğu belirtilmektedir (Güler ve Yöndem, 2021). Literatüre göre öğretmenlerde tükenmişlik, uzun zamanlı mesleki stresin sonucunda meydana gelmektedir. Fakat okul, öğrenci, veli, iletişim, görev belirsizliği ve kişisel faktörler gibi bazı etkenler, öğretmenlerde tükenmişlik durumlarına ilişkin farklı sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir (Fidan, 2021). Öğretmenler için duygusal ihtiyaçların karşılanması, mesleğin etkili icrası için çok önemlidir. Öğretmenlerin öğrenci davranışları ve diğer öğretim görevleriyle ilgili olumsuz yargıları ve istenmeyen okul yaşantılarının tekrarlanması belirli derecelerde tükenmişliğe yol açabilir. Ek olarak, yüksek düzeyde tükenmişlik yaşayan öğretmenler, öğrenci-öğretmen ilişkilerinden çekilme ve öğretim görevlerinde yetersiz hissetme eğiliminde olup; öğrencilerin davranışlarıyla ilgili olarak sınıf yönetiminde daha fazla sorunla karşılaşabilmektedirler.

Öğretmen üzerindeki etkileriyle ilgili olarak, önceki araştırmalar tükenmişliğin düşük iş tatmini (Domitrovich vd., 2016), yüksek devamsızlık oranları (Wolf vd., 2015), anksiyete, depresyon ve kardiyovasküler hastalık ile ilişkili olabileceğini ortaya koymuştur (Gülbol, 2020). Eğitsel sonuçlarla ilgili olarak öğretmen tükenmişliği, performans ve sınıf eğitiminin kalitesinin düşmesi, katılım ve etkili öğretme kapasitesinin azalması ile ilişkilidir (Hoglund vd., 2015). Ayrıca önceki araştırmalar,

öğretmen stresini daha zayıf sınıf iklimi ve daha yetersiz öğrenci davranışı ve başarısı ile ilişkilendirmiştir (Friedman-Krauss vd., 2014).

Salgın Döneminde Öğretmenlerde Tükenmişlik

Covid-19 salgınında her bireyin yaşadığı koşullara göre kaygı düzeyleri farklılık göstermektedir. Salgının başladığı günden beri ölüm, iflas, güvenlik, iş ve özgürlük gibi yönlerden toplumsal ve bireysel olarak çokça kayıp verilmiştir. Toplumda bireylerin Covid-19 salgınının etkileriyle korku ve kaygı yaşaması normal görülmektedir. Fakat aşırı kaygı ve korku yaşayan bireylerin günlük işlerini yapamayıp yaşam kalitesi engellendiğinde bu durum büyük bir sorun haline gelebilmektedir (Tanhan ve Özok, 2020). Covid-19 salgını ile gelen kısıtlamalar, kaygı, endişe, korku, kayıp gibi pek çok konu öğretmenlerin bilişsel ve ruhsal sağlıklarını olumsuz yönde etkilemiştir (Sakız, 2022). Bu sebeple Covid-19 salgını da öğretmenlerin tükenmişlik olasılıklarını etkileyen faktörlere eklenmiştir. Ayrıca sadece Covid-19 salgını dahi çalışmalarda tükenmişlik sebebi olarak görülebilmektedir (Fidan, 2021).

Öğretmenler salgının etkisinin azalmasıyla sınıflara dönerken büyük ölçüde farklı ortamlara, rutinlere ve öğretim yaklaşımlarına geri dönmüştür. Öğretmenler öğretim, iş beklentileri ve sınıf ortamları için yeni gereksinimlerle karşı karşıya kalmıştır. Öğretmenler yeni sanal öğretim pedagojisi ve platformları öğrenmek zorunda kalmış ve öğretmenler, öğretim teknolojisini kullanan ebeveynler için ilk kaynak haline gelmiştir. Bu talepler, öğretmenlerin mevcut iş yüklerine eklenmiş, yeni endişeler ve stres kaynakları oluşturmuş ve öğretmenlerin yüksek düzeyde yaşadığı iş stresi ve kaygısını artırmıştır (Ferguson vd., 2012).

Çalışmanın Önemi

Öğretmenlerin salgınla birlikte duygusal durumlarının olumsuz etkilenebileceği düşüncesi üzerine, Covid-19 salgınında öğretmenlerde tükenmişlik durumuna yanıt bulunmaya çalışıldığı için bu çalışma önemli görülmektedir. Dünyada olağanüstü koşullarda öğrenmenin devam edebilmesi için önceden hazırlanmış eğitim politikaları ve planlarının yeterli olmadığı görülmüştür (Temelli vd., 2021). Buna dayanarak salgının erken döneminde öğretmenlerin tükenmişlik durumunu önleyici bir planın olmadığı görülmektedir. UNESCO (2020b), öğretmenlik mesleğinin eğitimin tüm paydaşları ile işbirliği gerektirdiğini ve kurulan iş birliğinin öğretmenlere destek sağladığını bildirmektedir. Dünya Bankasının hazırladığı, Öğretmenlere Dünya Bankası Politikası Yaklaşımı Raporunda öğretmenlerin; esneklik (başa çıkma, uyum sağlama, gelişme), teknoloji ve öğretim yönlerinden desteklenmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır (Beteille vd., 2020). Yapılan bu araştırma ile öğretmenlerin tükenmişlik durumlarının tespit edilmesi sonucu bu sorunun görünür hale getirilmesinin, öğretmenlerin desteklenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Salgının oluşturduğu yeni durumlara yönelik dünyanın her yerinde öğretmenlerin ruh sağlığı durumunun tespit edilip iyileştirmeye gidilmesi için bu çalışmaların artmasına önemle ihtiyaç duyulmaktadır (Fidan, 2021). Dolayısıyla öğretmenlerden tükenmişlik ile ilgili görüşlerin alınarak ve tükenmişliğin olası nedenlerini bilerek baş etme stratejisi

geliştirilmesi, hayat kalitesini, memnuniyet duygularını geliştirmek eğitimin niteliği için gereklidir (Çakın ve Akyavuz, 2020; Gülay, 2019). Bu araştırmanın amacına ulaşmak için aşağıda yer verilen araştırma sorularına yanıt aranmaktadır:

1. Covid-19 salgını sürecinde öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri nasıldır?
2. Covid-19 salgını sürecinde öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri cinsiyet, mesleki kıdem, yaş ve bransa göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
3. Covid-19 salgınının öğretmenlerin mesleki ve kişisel yaşantıları üzerinde ne tür etkileri olmuştur?

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışma karma desen ile tasarlanmıştır; araştırmada karma yöntem yaklaşımlarından açıklayıcı sıralı yaklaşım benimsenmiştir (Creswell, 2014). Bu tasarıma göre; açıklayıcı sıralı desende nicel veriler elde edilip analiz edildikten sonra nitel veriler toplanmaktadır. Nitel araştırma, nicel bulguları yorumlamak için yapılmakta olup; çalışmanın verileri birbiriyle ilişkilidir. Karma yöntemde araştırma sorularının iyi anlaşılması amacıyla nitel ve nicel verilerin elde edilmesi, toplanan verilerin analiz edilerek değerlendirilmesi gerekmektedir. Böylece, ulaşılan sonuçların doğruluğu ve geçerliliği artmaktadır (Fırat vd., 2014). Bu araştırmada önce nicel veriler ardından nitel veriler elde edilmiştir. Çalışmada öğretmenlerin tükenmişliğine yönelik genel düzeyleri ölçülmüş; hangi unsurlar üzerinde odaklanılması gerektiğini anlamak ve öğretmenlerin tükenmişlikten niçin ve nasıl etkilendiğine ilişkin detaylı bilgi elde edebilmek için nitel araştırmadan faydalanmıştır.

Katılımcılar ve Özellikleri

Çalışmanın nicel kısmına Türkiye'nin 13 farklı ilinde ve yedi farklı bölgesinde görev yapan toplamda 111 kişi katılmıştır. Katılımcılar rastgele (random) yöntemle seçilmiş, araştırmanın amacına uyan tüm katılımcıların çalışmaya katılabilmesi sağlanmıştır. Katılımcılardan 79 kişi (%71) kadın, 32 kişi (%29) erkektir. Katılımcılardan 52 kişi (%47) 20-30 yaş aralığında, 42 kişi (%38) 31-40 yaş aralığında, 16 kişi (%14) 41-50 yaş aralığında, 1 kişi (%1) 51 yaş üstünde bulunmaktadır. Katılımcılardan 62 kişi (%56) evli, 46 kişi (%41) bekâr, 3 kişi (%3) ise boşanmış ya da eş kaybı yaşamıştır. Katılımcılardan 19 kişi (%17) okul öncesi eğitim kurumlarında, 12 kişi (%11) ilkökulda, 44 kişi (%40) ortaokulda, 36 kişi (%32) de lisede görev yapmaktadır. Katılımcıların mesleki deneyimlerine bakıldığında 49'u (%44) 1-5 yıl arasında, 34'ü (%31) 6-10 yıl arasında, 28'i (%25) ise 11 yıl ve üzerinde tecrübeye sahiptir. Araştırma grubundaki katılımcıların ait olduğu öğretmenlik branşlarının bir kısmı az sayıda olduğundan ve daha güvenilir analiz sonucu vereceği düşünüldüğünden bazı branşlar gruplandırılmıştır. Katılımcılar, okul öncesi eğitimi, din kültürü dersleri (din kültürü ve ahlak bilgisi, Kur'an kursu öğreticisi), psikolojik danışmanlık ve rehberlik, sayısal bilim dersleri (fen bilimleri, matematik, kimya), meslek dersleri (bilişim teknolojileri, yiyecek-ıçecek

hizmetleri, moda tasarım teknolojileri), dil eğitimi dersleri (Türkçe, İngilizce, Arapça, Türk Dili ve Edebiyatı), kültür ve sanat dersleri (görsel sanatlar, beden eğitimi, tarih, felsefe, coğrafya, sosyal bilgiler) ve sınıf öğretmenliği alanlarında toplam 21 farklı branşta görev yapmaktadır. Katılımcıların 98'i mesleğinde verimli olduğunu düşünmekte, 13'ü ise mesleğinde verimli olmadığını düşünmemektedir. Katılımcılardan 68 kişi üstlerinden takdir gördüğünü söylemekte, 43 kişi ise takdir görmediğini söylemektedir.

Araştırmanın nitel kısmına, odaklanılan unsurları derinlemesine incelemek için, nicel bölüme katılmış araştırmacılar arasından yüz yüze ulaşılabilir imkânı bulunan 14 gönüllü öğretmen katılmıştır. Nicel bölüme katılan öğretmenler arasında görüşme için öğretmenler uygunluk örneklem yöntemi ile seçilmiştir (Creswell, 2014). Nicel verilerin toplandığı anket kısmına katılımcılardan görüşme için gönüllü ve uygun olanların uygunluk bildirimleri yapılmaları için bir iletişim bilgisi bırakılmış; 14 öğretmen görüşme için gönüllü ve uygun olduğunu bildirmiştir. Çalışma grubuyla ilgili demografik bilgiler Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1

Görüşme Katılımcılarının Özellikleri

No	Cinsiyet	Kıdem (Yıl)	Okul Düzeyi	Alan	Yaş
1	Erkek	14	Ortaokul	Din Kült. ve Ahl. B.	47
2	Kadın	2	Ortaokul	İngilizce	27
3	Kadın	4	Ortaokul	İngilizce	27
4	Erkek	9	Ortaokul	Türkçe	30
5	Erkek	18	Ortaokul	Matematik	38
6	Erkek	5	Ortaokul	Beden Eğitimi	29
7	Erkek	8	Ortaokul	Türkçe	30
8	Erkek	7	Ortaokul	Din Kült. ve Ahl. B.	31
9	Kadın	5	Ortaokul	Fen Bilimleri	30
10	Erkek	8	Ortaokul	Sosyal Bilgiler	38
11	Kadın	7	Ortaokul	Beden Eğitimi	29
12	Kadın	10	Ortaokul	Türkçe	32
13	Kadın	14	Anaokulu	Okul Öncesi Öğr.	36
14	Erkek	20	İlkokul	Sınıf Öğretmeni	45

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplamak için üç araç kullanılmıştır. İlk olarak katılımcılara ilişkin demografik bilgileri edinebilmek için Demografik Bilgi Formu geliştirilmiş; bu form yoluyla cinsiyet, yaş, medeni durum, görev yapılan okul kademesi, görev süresi, branş, meslekteki verimlilik algısı ve meslekte takdir edilme algısı gibi bilgiler toplanmıştır.

İkinci olarak araştırmada Maslach Tükenmişlik Ölçeği kullanılmıştır. Jackson ve Christina Maslach (1981) tarafından geliştirilen ölçek Türkçe'ye Girgin (1995) tarafından uyarlanmış, bu uyarlama öğretmen örneklemini ile gerçekleştirilmiştir. Maslach Tükenmişlik Ölçeği toplam 22 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin 3 boyutu vardır. Ölçek maddelerinin dokuz tanesi duygusal tükenme, beş tanesi duyarsızlaşma, sekiz tanesi kişisel başarı boyutunu oluşturmaktadır. “Çok şeyler yapabilecek gücüyüm.” maddesi kişisel başarı boyutuna, “İşten soğuduğumu hissediyorum.” maddesi duygusal tükenme boyutuna ve “Bu işte çalışmaya başladığımdan beri insanlara karşı sertleştim.” maddesi duyarsızlaşma boyutuna örnek olarak verilebilir. Ölçek her boyut için üç ayrı toplam puan vermektedir. Kişisel başarı boyutunda maddeler ters kodlanmaktadır. Duyarsızlaşma, kişisel başarı ve duygusal tükenme boyutlarında yüksek olan puanlar katılımcının daha fazla tükenmişlik yaşadığını göstermektedir. Ölçek beşli Likert tipinde olup “her zaman, çoğu zaman, bazen, çok nadir, hiçbir zaman” şeklindeki yanıtlardan oluşmaktadır. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayılarını gösteren Cronbach's alpha değerleri genel ölçek için 0,83, duygusal tükenme için 0,77, duyarsızlaşma için 0,80 ve kişisel başarı için 0,78 olarak tespit edilmiştir. Maslach Tükenmişlik Ölçeği'nin seçilen örneklem için yapı geçerliliğinin test edilmesi amacıyla LISREL 8,30 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen değerler Tablo 2' de sunulmuş olup ölçeğin, kullanılan örneklem için yapı geçerliliğine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2

Maslach Tükenmişlik Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

	χ^2	df	χ^2/df	GFI	AGFI	CFI	RMSEA
Maslach Tükenmişlik Ölçeği	514,08	108	4,76	0,93	0,90	0,91	0,078

χ^2 = Ki-Kare; df = Serbestlik Derecesi; RMSEA = Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü; GFI = Uyum İndeksi İyiliği; AGFI = Düzeltilmiş Uyum İndeksi İyiliği; CFI = Karşılaştırmalı Uyum İndeksi

Bir ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla kullanılan doğrulayıcı faktör analizinde bir modelin kabul edilebilir olması için, modelde yer alan ilişkilerin veri ile ne kadar tutarlı olduğunu ortaya koyan uyum kriterlerine bakılmaktadır (Jöreskog, 1969). Model ile veri uyumu ve kurulan teorinin doğruluğunun değerlendirilmesi aşamasında kullanılan kriterlerin önerilen kabul aralığına bakıldığında RMSEA değerinin 0 ile 1 değerleri arasında değiştiği gözlenir ve 0'a yakın değerler vermesi istenir. Değerin 0,05 eşit veya küçük olması mükemmel uyum, 0,08'e kadar olan değerler ise kabul edilebilir olduğunu gösterir. Bu çalışmada RMSEA değeri kabul edilebilir aralıktadır. Uyum iyiliği

indeksini temsil eden *GFI*, 0 ile 1 değerleri arasında değişir ve 0,90 ve üzeri iyi uyum olarak kabul edilirken 0,85'in üzerindeki değerler ise kabul edilebilir değerlerdir. Bu çalışmada *GFI* iyi uyuma işaret etmektedir. *CFI*, model uyumunun değerlendirilmesinde modeldeki serbestlik derecesini ve örneklem büyüklüğünü dikkate alan bir kriter olup *CFI* değerinin 0,90 üzerinde olması yeterli uyuma, 0,95 üzerinde olması ise mükemmel uyuma işaret eder. Bu çalışmada *CFI*, kabul edilebilir bir değere sahiptir. *AGFI* ise örneklem genişliği dikkate alınarak düzeltilmiş *GFI* değeridir 0,90 ve üzeri iyi uyum olarak kabul edilir. Bu çalışmada da *GFI*, iyi bir uyum değerine sahiptir (Kline, 2010).

Araştırmada nitel verileri toplamak için bir görüşme formu geliştirilmiştir. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ile elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde görüşme soruları araştırmacı tarafından önceden ayarlanmaktadır. Ancak görüşme sırasında araştırılan kişilere sınırlı hareket alanı oluşturup hazırlanan soruların yeniden biçimlendirilerek düzenlenmesine imkân verilmektedir. Bu tür bir görüşmede, araştırılan kişilerin de araştırmada söz sahibi olarak kontrol kurmaları olasıdır. Bu, esneklik oluşturulduğundan nitel araştırma içerisinde görülebilir (Ekiz, 2017). Görüşme formunun soruları hazırlanırken tükenmişliğe dair literatür dikkate alınmış ve sorular alanda çalışan iki öğretim üyesinin görüşleri alınarak geliştirilmiştir. Uzman görüşü doğrultusunda düzenlenen sorular ile toplam iki pilot görüşme yapılmıştır. Bu pilot uygulamaların ışığında kelime ve cümle yapısında yapılan değişiklikler ile görüşme formu soruları son şeklini almıştır. Görüşme soruları arasında “Pandemi hayat kalitenizi ne şekilde etkiledi?”, “Pandemi mesleki hayatınızı nasıl etkiledi?”, “Bu süreçte mesleğinizle ilgili duygu ve düşüncelerinizde herhangi bir değişiklik oldu mu?”, “Pandemi döneminde tipik bir gününüzü anlatır mısınız?”, “İşten geldikten sonra kendinizi nasıl hissediyorsunuz?”, “Pandemi döneminde mesleğinizle ne tür sorunlarla karşılaştınız?” gibi sorular yer almıştır.

Etik Onay

Mardin Artuklu Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu 16.03.2022 tarih ve 2022/3-9 nolu kararı ile bu araştırma etik açıdan uygun bulunmuştur.

Veri Toplama Süreci

Araştırmada nicel veriler, çevrimiçi (online) yöntemle oluşturulan formlar ile 21-27 Mart 2022 tarih aralığında toplanmıştır. Anketin uygulanması sürecinden sonra nitel araştırma kısmına geçilmiştir. Araştırmanın bu kısmında nicel çalışmaya dâhil olan katılımcılar ile irtibata geçilmiş ve görüşmeler için randevular alınmıştır. Araştırma için katılımcılara araştırma hakkında genel bilgiler verilmiş ve araştırmaya gönüllü olarak katkı sağlamayı kabul ettiklerine dair onayları ses kaydıyla alınmıştır. Görüşmeler çevrimiçi yöntemle gerçekleştirilmiş ve ortalama 10-15 dakika sürmüştür. Bütün görüşmeler ses kaydına alınmıştır. Katılımcılar ile görüşmeler 28 Mart- 10 Nisan 2022 tarih aralığında iki haftalık süreçte tamamlanmıştır.

Veri Analizi

Çalışmada öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesini amaçlayan birinci araştırma sorusuna ilişkin analiz için betimsel istatistik (ortalama, standart sapma vb.) uygulanmış, öğretmenlerin tükenmişlik boyutlarının cinsiyet, mesleki kıdem, yaş ve bransa göre ne düzeyde farklılaştığını inceleyen ikinci araştırma sorusu için çıkarımsal istatistik yöntemlerinden fark testleri kullanılmıştır. Öncelikle öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin cinsiyete göre farklılığının incelenmesi için uygulanan t testi varsayımlarından normallik ve varyansların eşitliği varsayımlarının karşılanıp karşılanmadığı kontrol edilmiştir (Pallant, 2010). Öncelikle, tükenmişlik değişkeninin örneklem düzeyinde normal dağılıp dağılmadığı incelenmiş; çarpıklık ve basıklık katsayıları incelendiğinde bu değerlerin kadın ve erkek örneklem gruplarında -2 ve +2 aralığında olduğu görülmüştür (George ve Mallery, 2010). Bir diğer varsayım da grup varyanslarının eşliğidir. Kadın ve erkek örneklem gruplarının varyanslarının eş olup olmadığının test edilebilmesi için Levene testi uygulanmıştır. Levene testi sonucuna göre varyansların homojen olduğu bulunmuştur ($p = ,61, p < 0,05$). Testin varsayımları sağlandığı için bir sonraki aşamada asıl analizlere geçilmiştir.

Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin mesleki kıdem ve bransa göre farklılıklarının incelenmesi için yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılabilmesi için birtakım varsayımların sağlanması gerekmektedir. Öncelikle, tükenmişlik düzeylerinin mesleki kıdem, yaş ve brans grupları içerisinde normal dağılıp dağılmadığı test edilmiştir. Yapılan analiz sonucu elde edilen çarpıklık ve basıklık kat sayılarına göre, tükenmişlik düzeyi değişkeninin bütün gruplar için normal dağıldığı görülmüştür. Bir diğer varsayım bağımlı değişkenin gruplar arasındaki varyansın eşit olması gerektiğidir (Pallant, 2010). Varyansların eşliği Levene testi ile kontrol edilmektedir. Buna göre, yapılan analizler gruplar arası varyansların eş olduğunu göstermiştir ($p = 0,99, p < 0,05$). Testin varsayımları sağlandığı için bir sonraki aşamada asıl analizlere geçilmiştir.

Fark testleri uygulanırken tip I hatanın yapılma olasılığını düşürmek için alpha değeri 0,03 olarak belirlenmiştir. Nitekim Benarjee vd. (2009), araştırma sorusunun tip I bir hatadan kaçınmayı özellikle önemli kılıyorsa, araştırmacının düşük bir alfa değeri seçmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ancak Balkin ve Sheperis (2011), alfa değerinin azaltılırken hem tip II hatanın yükselmesini hem de istatistiksel değer azalmasını engellemek için örneklem sayısının normallik koşulunun sağlanacak düzeyde yüksek tutulmasını önermektedir. Nitekim bu çalışmada tüm normallik analizi sonuçları, örneklemin normal dağıldığını göstermiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizinde tematik analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Tematik analiz, içinde bulundurduğu kuramsal özgürlük sayesinde araştırmacılara verilerin çeşitli, ayrıntılı, ancak karmaşık bir şekilde açıklanabilmesine olanak sağlayacak kadar kullanışlı ve esnek bir araştırma aracı vermektedir (Braun ve Clarke, 2019). Verilerin analizi için öncelikle ses kayıtları hiçbir değişiklik yapılmadan olduğu gibi deşifre edilmiştir. Deşifre edilen bazı metin kısımları bazı katılımcılara teyit etmeleri amacıyla elektronik posta ile gönderilmiş, bazılarına da elden teslim edilerek

görüşlerine sunulmuştur. Okunma işleminin ardından veriler kodlanmış ve yapılan kodlamalar temalar altında toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizi için belirlenen temalarda alan uzmanlarının görüşü alınmıştır. Alan uzmanlarının da katkılarıyla temalar sadeleşerek daha büyük bilgi birimleri halinde gruplandırılarak son şeklini almıştır. Son aşamada, öğretmenlerin ve idarecilerin görüşleri belirlenen temalar çerçevesinde sunulmuş ve doğrudan alıntılar yapılarak çalışma desteklenmiştir. Çalışma grubundaki katılımcıların demografik özelliklerini daha anlaşılır bir şekilde ifade edebilmek için öğretmenlere kodlar (örn. 'Ö2') verilmiştir.

Güvendiuyulabilirlik

Arastaman vd.'ye (2018) göre, bir araştırmanın güvendiuyulabilirliğini onaylanabilirlik, güvenilebilirlik, aktarılabirlik ve inandırıcılık karşılamaktadır. Çalışmada bu unsurları sağlamak için araştırmanın sorusuna uygun olabilecek yöntemin seçimi, görüşme sorularının hazırlanması ve verilerin analizindeki temaların oluşturulması sürecinde eğitim bilimleri uzmanı iki akademisyenden danışmanlık alınması sonrasında çalışmaya son şekli verilmiştir. Ayrıca verilerin diğer bağlamlara adapte edilebilmesi adına bağlam hakkında detaylı bilgi verilmiş, çalışmanın aynı çalışma grubuyla aynı bağlamda çalışma gerçekleştirildiğinde aynı verilere ulaşmayı sağlamak için analiz sürecinde katılımcıların bazı metinleri teyit etmesi sağlanmıştır. Ayrıca araştırmacıardan ziyade, katılımcıların tecrübe ve düşünceleri sonucu ortaya çıkan verilere yer verilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde sırasıyla araştırma sorularına yönelik bulgulara yer verilmiştir.

Covid-19 Salgını Sürecinde Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri

Covid-19 salgını sürecinde öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerine ilişkin betimsel analiz bulguları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3

Covid-19 Salgını Sürecinde Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerine İlişkin Betimsel Analiz Bulguları

	<i>N</i>	\bar{X}	<i>SS</i>	Min	Max
Duygusal Tükenme	111	21,7	6,64	9	44
Duyarsızlaşma	111	8,65	3,37	5	17
Kişisel Başarı	111	16,5	3,98	8	27
Toplam Tükenmişlik	111	47	11,6	24	80

Tablo 3'e bakıldığında, tükenmişlik ölçeğinden elde edilen ortalamalara göre duygusal tükenme boyutunun en yüksek düzeyde tükenmişliğin yaşandığı boyut, duyarsızlaşma boyutunun ise en düşük düzeyde tükenmişliğin yaşandığı boyut olduğu tespit edilmiştir.

Covid-19 Salgını Sürecinde Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Demografik Unsurlara Göre Farklılaşma Durumu

Covid-19 salgını sürecinde öğretmenlerin tükenmişlik boyutlarının cinsiyet, mesleki kıdem, yaş ve branşa göre anlamlı düzeyde farklılaşma durumunu incelemek için ANOVA ve bağımsız gruplar t-testi kullanılmıştır. İlk olarak salgın sürecinde öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin cinsiyete göre ne düzeyde farklılaştığının incelendiği veriler Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4

Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

	Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	t	df	p
Duygusal	Kadın	79	22,3	6,36			
Tükenme	Erkek	31	20,4	7,16	1,371	108	0,17
Duyarsızlaşma	Kadın	79	8,48	3,3			
	Erkek	32	8,84	3,61	-0,510	108	0,61
Kişisel Başarı	Kadın	78	17	3,79			
	Erkek	32	15,2	4,19	2,213	108	0,029*
Toplam	Kadın	78	47,8	11			
Tükenmişlik	Erkek	31	44,7	13	1,279	108	0,20

* $p < ,03$

Tükenmişlik düzeyinin toplam puanı ile duygusal tükenme ve duyarsızlaşma boyutlarından alınan puanların cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı; ancak kadınların kişisel başarı puanlarının erkeklerin puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($t = 0,029$, $p < 0,03$) görülmüştür. Başka bir deyişle, kadın öğretmenlerin kişisel başarı konusunda kendilerini erkek öğretmenlerden daha tükenmiş hissettiği söylenebilir.

Tablo 5, öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin branşa göre ne düzeyde farklılaştığını göstermektedir. Sonuçlar, tükenmişlik toplam puanları, kişisel başarı puanları ve duygusal tükenme puanlarının branşa göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermediğini ($p > 0,03$), duyarsızlaşma puanlarının branşa göre anlamlı düzeyde farklılaştığını ($F = 2,566$, $p < 0,03$) göstermektedir.

Tablo 5*Tükenmişlik Boyutlarının Branşa Göre ANOVA Sonuçları*

Değişken	Değişimi kaynağı	Kareler toplamı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	F	p
Duygusal Tükenme	Grup içi	4144,611	7	87,934	2,143	0,04
	Gruplar arası	90999,37	770	118,18		
	Toplam	92793,81	775			
Duyarsızlaşma	Grup içi	1070,316	102	10,493	2,566	0,01*
	Gruplar arası	188,448	7	26,921		
	Toplam	1258,764	109			
Kişisel	Grup içi	1543,942	101	10,926	0,715	0,66
	Gruplar arası	76,480	7	15,287		
	Toplam	1620,422	108			
Toplam Tükenmişlik	Grup içi	12892,377	100	222,934	1,729	0,11
	Gruplar arası	1560,540	7	128,924		
	Toplam	14452,917	107			

* $p < ,03$

Duyarsızlaşma boyutundan alınan puanlar arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Tukey HSD seçeceği kullanılarak post-hoc analizi yapılmıştır. Test sonucuna göre okul öncesi öğretmenlerinin duyarsızlaşma düzeylerinin sayısal bilimler dersi veren öğretmenlerden; dil öğretmenlerinin duyarsızlaşma düzeylerinin ise psikolojik danışman ve rehber öğretmenlerin düzeylerinden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin mesleki kıdeme ve yaşa göre ne düzeyde farklılaştığını incelemek için yapılan analiz sonucunda tükenmişlik düzeyinin toplam puan ile boyut puanlarının mesleki kıdeme ve yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

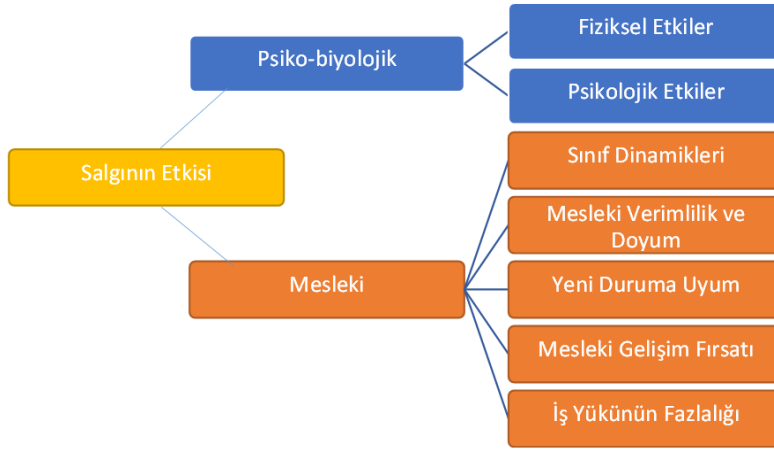
Covid-19 Salgınının Öğretmenlerin Mesleki ve Kişisel Yaşantıları Üzerinde Etkileri

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde, Covid-19 sürecinin kendilerinin mesleki ve kişisel yaşantılarını nasıl etkilediğine ilişkin sorular sorulmuş; yapılan analiz sonucunda veriler, “salgının etkisi” ana temasının içinde bütünlük ve anlam kazanarak salgının “psiko-biyolojik” ve “mesleki” etkileri boyutlarını oluşturmuştur. Fiziksel ve psikolojik etkilerin, psiko-biyolojik etkileri oluşturduğu söylenebilir. Mesleki açıdan bakıldığında ise sınıf dinamikleri, mesleki verimlilik, mesleki doyum, yeni duruma uyum, mesleki

gelişim fırsatı, iş yükü yoğunluğu unsurlarının bu kategoriye oluşturduğu görülmektedir. Sonuç olarak çalışmaya katılan öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda salgın döneminde öğretmenlerin tükenmişliğe yönelik görüş ve deneyimlerini oluşturan bileşenler belirlenerek Şekil 1’de ifade edilmiştir.

Şekil 1

Nitel Bileşenler

Salgın Etkisi

Salgın tıbbi bir boyuta sahip olmanın yanında kişiyi pek çok boyutta etkileyen bir olgudur. Bulaşıcı hastalığın oluşturduğu tehdit algısıyla panik ve stres artışı yaşayan kişiler, normalden farklı düzeyde davranışlar gösterebilmektedir. Salgın dönemlerinde ortaya çıkan belirsizlik ve kriz durumlarının hem mesleki hem de kişisel olarak fiziksel ve psikolojik etkilerinin nasıl yönetildiğinin, bireyler açısından önemli bir yer teşkil ettiği görülmüştür (Karataş, 2020).

Salgın Psiko-Biyolojik Etkisi

Araştırmanın bulgularına bakıldığında öğretmenler salgından fiziksel ve psikolojik olarak büyük ölçüde olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Bir kadın öğretmen, öğrencilerin kadın öğretmenleri ciddiye almayan davranışlar sergilemesinin kendisinde strese neden olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca çalışmada Covid-19 salgınının psikolojik etkileri ile fiziksel etkileri arasında bir etkileşim olduğu görülmüştür. Örneğin katılımcılar, psikolojik ve fiziksel durumların döngüsel olarak birbirini etkilediğini aşağıdaki örneklerde de görülebileceği üzere belirtmişlerdir.

Uyku düzensizliği oldu. Stresli geçiyor. Öğrencilerin gelişimlerinden dolayı bayan öğretmenlere tavırlarından dolayı stresli bir yaşamımız var. Öğrencileri uyardığım halde ertesi gün karşımda yine sakız çiğnemeyi sürdürüyor. Erkek hocalara böyle yapmıyorlardır. Bayan öğretmenlere çok daha rahat davranıyor. Erkek öğretmenlerde daha sesiz davranıyorlar. (Ö2)

...Yoruluyorum eskiye oranla, daha erken uyuyorum. Ama sabah erken okula geldiğim zaman öğrencileri gördüğüm zaman ağrılarım geçiyor pozitif bir enerji alıyorum ve güne bu şekilde başlıyorum. O yüzden mutluyum. (Ö14)

İfadelerde görüldüğü gibi stresli yaşamın uyku üzerine etkisi vurgulanmıştır. Ayrıca bir kadın öğretmen öğrencilerin davranışlarının onda strese neden olduğunu ve bunun uyku düzenini etkilediğini belirtmiştir. Bir başka öğretmen ise yorgunluğa rağmen öğrenciler ile etkileşimin onu mutlu ederek enerji toplamasına katkı sağladığını belirtmiştir.

Fiziksel etkiler: Covid-19 salgını sürecinde öğretmenlerin karşılaştığı durumlara ilişkin fiziksel olarak kendilerini yorgun ve uykusuz hissettikleri, hareketsiz yaşamlarının etkisiyle vücut dirençlerinde düşüş yaşandığı, ekrana aşırı maruz kalma sonucunda göz, baş, sırt ve bel ağrıları, nefes darlığı gibi sorunlar yaşadıkları vurgulanmıştır. Aşağıdaki ifade bu durumu örneklendirmektedir.

...Bilgisayar başında olduğumuzdan göz sağlığımız da etkilendi. Bel, sırt ağrısı oldu. Eskiden daha dinç uyanırdım. Nefes darlığı oluştu, yorgunluk belirtisi arttı. Ayrıca evde kalmaktan vücut zayıfladı direnç olarak. (Ö7)

Psikolojik etkiler: On iki katılımcı salgın sürecinin ağırlıklı olarak olumsuz yönde psikolojik etkilerinden, iki katılımcı ise olumlu unsurlardan bahsetmiştir. Salgın sürecinde öğretmenlerin psikolojik olarak kendilerini iyi hissetmediği durumlar; kaygı, korku, tedirginlik, endişe, stres, üzüntü, tahammülsüzlük, hayal kırıklığı, salgın öncesine özlem ve sosyalleşememe iken, öğretmenlerin aileleri ile zaman geçirebilmesi ve öğrencilerini görebilmesi onları mutlu etmektedir. Bir katılımcı, psikolojik açıdan etkilendiğini aşağıdaki örnekte belirtmiştir.

Daha çok korku hâkimdi... Genel olarak insanlarda tahammülsüzlük var eve gittiğimde kendimi mutlu hissediyorum, pandemi sürecini düşününce iyi ki okula gidiyoruz diyorum. En azından çocuklarla birebir canlı canlı ders işlemek ve çalışıp dışarı çıkmak güzelmiş... İletişim kurmayı unutmşuz gibiyiz. (Ö3)

Salgının Mesleki Etkisi

Öğretmenlerin Covid-19 salgını sürecinde uzaktan eğitim, hibrit yöntem ve yüz yüze devam eden eğitim ve öğretim süreçleri içinde mesleki olarak sınıf dinamikleri, verimlilik, doyum, yeni duruma uyum, mesleki gelişim fırsatı, iş yükü yoğunluğu boyutlarına dair pek çok bulguya ulaşılmıştır. Bu bulguların çoğunluğu mesleki tükenmişliğin olumsuz etkilerini gösterse de mesleki gelişim fırsatlarının artması bazı öğretmenler tarafından olumlu bir durum olarak değerlendirilmiştir.

Sınıf dinamikleri: Sınıf dinamikleri içerisinde iletişim, etkileşim, motivasyon, derse erişim ve katılım, değerlendirme boyutlarına vurgu yapılmıştır. Örneğin bir katılımcı, öğrencilerle etkileşim, motivasyon, derse erişim ve katılım, ölçme ve değerlendirme açısından hem kendilerinin hem de öğrencilerin etkilendiklerini aşağıdaki örnekte belirtmiştir.

Öğrenciler uzaktan eğitime katılamadı. Öğrencinin içinde bulunduğu durumu tam olarak anlayamadığımızdan verdiklerimizi tam olarak veremedik; karşı taraf ne kadar aldı ne kadar alamadı onun değerlendirmesini de yapamadık... (Ö10)

Mesleki verimlilik ve doyum: Bulgular, sınıf süreç ve unsurlarının (iletişim, etkileşim, motivasyon, derse erişim ve katılım, değerlendirme vb.), mesleki verim ve doyumuna etkilediğine yönelik bir içerik taşımaktadır. Örneğin katılımcılar, mesleki verim ve doyum açısından etkilendiklerini aşağıda yer verilen örneklerde belirtmişlerdir.

...Çok az öğrencinin derse ilgisi vardı. Ve bu durum kendi başarısızlığımı mı diye sormama sebep oluyordu... (Ö2)

Öğrencilerin tamamına ulaşamadık... Doyuma erişemedik. (Ö4)

Yeni duruma uyum: Salgının etkisiyle uzaktan ve yüz yüze eğitime geçiş süreçlerinde öğretmenlerin pek çoğu uyum sorunu yaşadığını belirtmiştir. Bir öğretmen bu durumu aşağıdaki gibi örneklendirmiştir.

Öğrenci ve öğretmenlerin uyum sağlayamadığını gördüm; velilerin de uzaktan eğitime uyum sağlayamadığını gördüm. Hem de uzaktan eğitim sonrasında yüz yüze eğitime uyum sağlanamadı. (Ö14)

Bunun yanında uzaktan eğitimden yüz yüze eğitime geçişte uyumun kolay olduğunu söyleyen öğretmen de bulunmaktadır. Aşağıdaki ifade bu durumu örneklendirmektedir.

Adaptasyon sürecini çok kolay bir şekilde atlattım. Çünkü okula gelme arzusunda o kadar çok istekliydim ki kısa sürede adapte oldum. Ama öğrenci davranışlarında sorun olduğu için okula adaptasyonları bizi etkiledi. (Ö1)

Mesleki gelişim fırsatı: Bazı öğretmenler salgın döneminde okulların kapandığı ve uzaktan eğitim yapılan dönemlerde bazı alanlarda kişisel gelişimlerini güçlendirme fırsatı bulduklarını vurgulamıştır. Aşağıdaki ifade, bu durumu örneklendirmektedir.

Kendim için bir eğitim için fırsata çevirdim. Bol bol kitap okudum, uzaktan eğitimi, mesleki eğitimler, hizmet içi eğitimler, yüksek lisansımı tamamlama, bu şekilde gelişimi mi tamamlamaya çalıştım. Kendi bilişim bilgilerimin arttığını gördüm, hem de öğretmenlerin bilişimlerinin arttığını gördüm. Programlar satın aldım, abone oldum. Bu süreçte kendim kullanıp arkadaşlarımla paylaştım. Bu süreçten olmasaydı öğrenemezdim. (Ö13)

İş yükünün fazlalığı: Salgınla birlikte öğrenci ihtiyaçlarının artması ve eğitim ve öğretim uygulamaları sebebiyle öğretmenler, iş yoğunluğunun arttığını vurgulamıştır. Mesleki iş yükü öğretmenlerde fiziksel olarak da yorgunluğa sebep olmaktadır. Aşağıdaki ifade bu durumları örneklendirmektedir.

Yoruculuğu arttı. Bizim angarya yaptığımız işler de var. Pandemiyle arttı. Velilerle konuşmalar olsun, soru çözümü, süre kısıtlı olduğu için onlara notlar hazırlamak bizim tüm ilişkilerimizi başlatan yapılandırdı. (Ö7)

Tartışma ve Sonuç

Maslach Tükenmişlik Envanteri'nde genel tükenmişlik puanları 22 ile 110 puan arasında değişmekte olup; bu araştırma sonucuna göre Covid- 19 salgını sürecinde öğretmenlerin genel tükenmişlik puanı ortalaması 47'dir. Söz konusu ortalama, Maslach Tükenmişlik Envanterinin ilgili Likert skalasında tükenmişliğe dair yaşantıların "çok nadir" ile "bazen" sıklıkları arasında (2,13) ancak "çok nadir" sıklığına daha yakın gerçekleştiğini; söz konusu sıklığın ise normal düzeyde bir tükenmişlik yaşantısına işaret ettiğini göstermektedir (Maslach ve Jackson, 1981). Alt ölçek puanlarına bakıldığında ise duygusal tükenmişlik puanı 11 ile 45 puan arasında değişmekte olup; bu çalışmada duygusal tükenmişlik aritmetik ortalaması 21,7'dir. Maslach Tükenmişlik Envanterinin eşik değerlerine bakıldığında söz konusu ortalamanın "normal" düzeyde olduğu (15-24) anlaşılmaktadır. Ölçekte duyarsızlaşma puanı 5 ile 25 puan arasında değişmekte olup; bu çalışmada duyarsızlaşma aritmetik ortalaması 8,65'tir. Envanterin eşik değerlerine bakıldığında söz konusu ortalamanın "normal" düzeyde olduğu (4-9) anlaşılmaktadır. Son olarak envantere kişisel başarı puanı 11 ile 40 puan arasında değişmekte olup; kişisel başarı aritmetik ortalaması 16,5'tir. Maslach Tükenmişlik Envanterinin eşik değerlerine bakıldığında söz konusu ortalamanın "düşük" düzeyde olduğu (0-32) anlaşılmaktadır. Genel tükenmişlik düzeyinin normal olarak tespit edildiği bu çalışmanın söz konusu bulgusu değerlendirildiğinde, öğretmenlerin bu düzeyde bir tükenmişlik yaşamasında öğrenci ve veliyle iletişim ve etkileşimin devam etmesinin; mesleki sorumluluklarını yerine getirme anlayışının; zor koşullara rağmen güdülenerek mesleğini sürdürme isteğinin, öğrencilere faydalı olma arzusunun ve mesleğine severek devam etme motivasyonlarının etki etmiş olabileceği değerlendirilmektedir (Girgin, 2010).

Bu çalışmada kadın öğretmenlerin kişisel başarı konusunda kendilerini erkek öğretmenlerden daha yetersiz hissettiği sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin mesleki tükenmişliklerinin farklı değişkenler açısından incelendiği bir çalışmada öğretmenlerin cinsiyetleri ile kişisel başarıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Polat vd., 2012). Bu bulgu mevcut çalışmanın sonuçlarını destekler niteliktedir. Çalışmanın nitel verilerine dayanarak kadın öğretmenlerin kişisel başarı konusunda kendilerini erkek öğretmenlerden daha yetersiz hissetmelerinin sebepleri arasında; öğrencilerin, daha çok kadın öğretmenlerin derslerinde dersi dinlememe, dersi bölme, öğretmen ile onur kırıcı şekilde konuşma gibi davranışlar sergilemesi gösterilmiştir. Ayrıca kadınların genel olarak okul dışındaki sorumluluklarının (toplumsal cinsiyet rolleri, eve ilişkin sorumluluklar vb.) fazla olması kişisel başarı seviyelerinin düşük olmasında etkili olmuş

olabilir (Aslan vd., 2005). Bunun yanında kadın ve erkek rollerine dayatılan cinsiyet kalıplarının merhametli, disiplinli ve katı olma gibi beklentilerinin davranış ve kişiliklere yansması etkili olmuş olabilir (Yalçın vd., 2017). Salgının etkisiyle değişen öğretmen ve öğrenci davranışları sebebiyle sınıf yönetiminde yetersiz olma, öğretmenlerde tükenmişliğin artmasına neden olan ve motivasyonu düşüren unsurlar olarak ele alınabilir. Nitekim Aloe vd. (2014) de davranış sorunlarını içeren sınıf yönetimi konularında kendilerini yeterli düzeyde hissetmeyen öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek olabildiğini ifade etmektedir.

İlgili literatür, sınıfta davranış sorunlarının yaşanmasının öğretmenlerde stres gibi olumsuz duyguların yaşanmasına neden olabileceğini göstermektedir (Karakelle ve Canpolat, 2008). Tükenmişlik düzeyi yüksek ilköğretim öğretmenlerinin öğrencilere yaklaşım biçimlerinin incelendiği araştırmada, sınıf yönetiminde yetersiz olduğu görülen öğretmenlerin; kolay tükendikleri görüşü kadar, tükenmişlik seviyesi yüksek öğretmenlerin sınıfı iyi yönetemedikleri görüşünün de geçerli olabileceği düşünülmektedir (Karakelle ve Canpolat, 2008). Salgının etkisiyle okulda yaşanabilecek uyum sorunları dikkate alındığında, sınıfta istenilen uyumun sağlanamaması sonucu oluşan sorunların, mesleki performansın yetersiz olması noktasında dönüt veren bir faktör olarak öğretmenlerde tükenmişlik düzeyini artıran bir etken olabileceği düşünülebilir. Öğretmen kendisinin sınıf yönetiminde başarısız olduğunu düşünerek kişisel olarak kötü bir algıyla umutsuz ve mutsuz hissederek mesleğinden doyum elde edemeyebilir. Azalan özgüven ve yetersizlik algısı mesleki doyumsuzluk yaşatmakta ve mesleki tükenmeyi hızlandırabilmektedir (Korkmaz vd., 2019).

Akyıldız vd. (2022) de uzaktan eğitim sürecinde öğretmen ve öğrenci iletişiminin öğretmen görüşleri bağlamında incelendiği araştırmada, sorulara cevap vermek istemeyen öğrencilerin mikrofonlarını kapatması ve dersten ayrılması ile öğretmenlerin sorularının yeterince cevaplanmadığı görülmüştür. Bunun yanında öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde uyum ve disiplin içinde davranmadıkları, farklı kullanıcı adlarıyla derse girip dersi suistimal ettikleri, öğretmenlerin ise uzaktan eğitimde ölçme ve değerlendirmeyi yeterince yapamadıkları bilgisine ulaşılmıştır. Covid-19 salgını sürecinde öğretmen yaşantılarının incelendiği başka bir araştırmada, öğrencilerden uzak kalma, sosyalleşememe, öğrencilerin çabası, derslere ilgisizliği ve yetersiz katılımının öğretmenleri en çok etkileyen faktörler olduğu bildirilmiştir (Yılmaz ve Konan, 2021). Bu araştırmada da benzer bulgular edinilmiş; iletişim, etkileşim, motivasyon, derse erişim, katılım ve değerlendirme boyutlarını içeren sınıf dinamiklerini etkili kullanamamanın tükenmişliği arttıran bir değişken olabildiği anlaşılmıştır. Öğretmenlerin emeklerinin karşılık bulmadığının algılanması ve bundan suçluluk duyulması, öğretmenin motivasyonunu düşürebilmekte; başarı getirecek davranışların gerçekleştirmesini engelleyebilmektedir (Güllüce, 2006). Ayrıca öğretmen ve öğrenci karşılıklı iletişim kurmadığında da öğretmenin motivasyonu düşürebilmektedir (Akyıldız vd., 2022). Korkmaz vd. (2019) de yaptıkları bir çalışmada bilişim teknolojisi öğretmenlerinin tükenmişlik yaşamalarına sebep olan deneyimlerin başında öğrencilerin derse olan ilgisizliği gelmektedir. Bu çalışmada da benzer şekilde, öğrencilerin gerek alt yapı sorunları (internet bağlantısı vb.) gerekse derse olan isteksizlikleri sebebiyle derse

erişim, katılım ve iletişim-etkileşim eksikliği sonucu kendini yetersiz hisseden öğretmenlerin olması bu bulguyu desteklemektedir.

Bu çalışmada okul öncesi öğretmenlerinin duyarsızlaşma düzeylerinin, sayısal bilimler dersi veren öğretmenlerin düzeylerinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan çalışmada okul öncesi öğretmenlerinin duyarsızlaşma düzeylerinin yüksek çıkmasında; salgın döneminde okul öncesi kurumlar dışında diğer kademelerde eğitime ara verilmesi ile okul öncesi öğretmenlerinin önemsenmediklerini düşünerek, kendilerini değersiz ve yalnız hissetmeleri etkili olmuş olabilir. Ayrıca bu süreçte okul öncesi öğretmenlerinin veliler tarafından “çocuk bakıcısı” olarak görüldüklerini düşünmeleri, diğer kademelerdeki öğretmenler okula uzaktan eğitimle devam ederken okul öncesi öğretmenlerinin yüz yüze eğitimle okula devam etmeleri ve öğretmenlerin salgının bulaş riskinden çekinmeleri etkili olmuş olabilir. Çalışmanın nitel verilerinden de anlaşılacağı üzere öğretmenlerin kendi branşlarına yönelik bir değersizlik hissettiği, okul öncesi alanının öneminin anlaşılmadığı ve kendilerine uygun olmayan ithamlarda (bakıcı vb.) bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim literatürde okul öncesi ve ilköğretim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin araştırıldığı bir çalışmada okul öncesi öğretmenlerinin ilköğretim birinci kademe öğretmenlerine göre kişisel başarı yönünden kendilerini yetersiz hissettiği tespit edilmiştir (Toplu, 2012).

Dil eğitimi dersleri veren öğretmenlerin duyarsızlaşma düzeylerinin psikolojik danışman ve rehber öğretmenlerin düzeylerinden anlamlı derecede daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasında Türkiye’de ana dil ve yabancı dil öğretiminde yaşanan sorunların etkili olabileceği düşünülmektedir (Altın ve Saracaloğlu, 2018). Ayrıca yabancı dil eğitimi probleminin sorumlusunun ‘program hazırlanırken karar alma konusunda görüşüne başvurulmayan fakat sınıftaki tüm düzenden sorumlu tutulan öğretmenler olduğu kanısı’ etkili olmuş olabilir (Haznedar, 2010).

Nitel verilerin sonuçlarına göre salgın sürecinde öğretmenlerin meslekte karşılaştıkları sorunlar ile fiziksel ve psikolojik sebepler, öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin artmasına sebep olabilmektedir. Öğretmenler uzaktan eğitim sürecinde veya sınıfta bütün öğrencilere hizmet götürme hedefiyle mesleklerini icra ederken zorlanmış veya tükenmişlik hislerinde artış yaşanabilmiştir (Türker ve Tümkaya, 2010). Öğretmenler meslekleri gereği, öğrencilere destek olmak ve öncelikle onları düşünmek konusunda kendilerinde sorumluluk hissederler. Literatürde ilköğretim branş öğretmenleri üzerine yapılan bir çalışmada, kişilerin olayları kontrol seviyelerinin düşük olması veya hayatlarındaki değişikliklerin kişinin kontrolü dışında olmasının öğretmenin çaresizlikle beraber tükenmişlik geliştirmesine sebep olduğu belirtilmektedir (Karakelle ve Canpolat, 2008). Bu çalışmaya göre de salgın sürecinde öğretmenlerin yaşanan salgın ve sonuçları üzerinde hâkimiyetinin olmaması, salgının belirsiz bir süreç olması, öğrencilerin derse erişim ve katılımları konusunda ellerinden bir şey gelmemesi, çevrelerinde hastalananlar ve ölenleri görmeleri, okula gidememeleri, öğrencilerle etkileşim içinde olamamaları onları çaresiz hissettirmiş olabilir. Bu duygunun yoğun yaşanması ise öğretmenleri tükenmişliğe itebilmektedir. Örneğin literatürde sosyal bilgiler öğretmenleri ile yapılan bir çalışmada öğretmenlerin yaşadıkları sorunların

mesleklerine duydukları heyecan ve arzuyu azalttığı görülmüştür (Yılmaz ve Tepebaş, 2011). Bu çalışmada da salgının neden olduğu eğitimdeki bazı aksaklıkların öğretmenlerin heveslerinin kırılmasına ve isteksizlik duymalarına neden olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada salgın döneminde öğretmenlerin 'bir şey yapmadan para kazandığı' iddiasıyla oluşan algı sonucu öğretmenlik mesleğinin değersizleştirildiği hissini, öğrenciye ulaşamamanın, öğretmenlerin kendilerinin verimsiz olduklarını düşünmesinin, isteksizlik, uzaktan eğitim ve sonrasında da öğretmen ve öğrencilerin yüz yüze eğitime adaptasyon sorununun ve salgının getirdiği iş yükü yoğunluğunun, öğretmenlerin mesleki anlamda doyuma ulaşmalarının önünde bir engel teşkil ettiği söylenebilir. Kişilerin iş doyumuna ve amaçlarına ulaşmada motivasyon içinde hareket etmesi, mesleğin etkili bir şekilde uygulanabilmesi adına önemli bir gerekliliktir. İçsel motivasyonunu sağlamış öğretmenler, kendini gerçekleştirmek için çeşitli işlere ve geliştirici faaliyetlere yönelmektedirler (Emiroğlu, 2017). Bunun yanında salgının getirdiği çevrimiçi ve yüz yüze eğitim gibi yeni sürece uyum sağladığını düşünen öğretmenler ise eğitimde verimin yavaş yavaş arttığını söylemektedirler. Bu da öğretmenleri tükenmişliğe götüren sebepleri azaltarak öğretmenlerin ruh sağlığına olumlu katkı sağlamaktadır. Öğretmenleri destekleyici olan diğer bir faktör ise öğretmenlerin kişisel gelişimlerine katkı sağlayan etkinlikleri yapmaları olmuştur. Bu durumun kişisel gelişime nasıl bir katkı yaptığına dair şu örnek verilebilir: Karabağ vd. (2018) tarafından yapılan araştırmaya göre, eğitim teknolojilerine erişen ve eğitim teknolojilerini kullanan, mesleki ve kişisel gelişim fırsatlarını değerlendiren öğretmenlerin motivasyonu olumlu yönde gelişmektedir.

Literatürde dershanede görev yapan öğretmenler ile yapılan bir çalışmada iş yükünün ağır olmasının öğretmenleri mutsuz ederek onların özel hayatlarını olumsuz etkilediği bildirilmektedir (Yılmaz ve Altinkurt, 2011). Ayrıca meslekte yaşanan sorunlar bilişim teknolojileri öğretmenlerinin de özel hayatlarını olumsuz etkilemektedir (Korkmaz vd., 2019). Bu araştırmada bir katılımcının sürekli ev işleriyle ilgilenip uyuduğu yönündeki ifadeleri salgın sürecinin ortaya çıkardığı sorunlar ve yorgunluk ile öğretmenlerin enerji kaybı yaşadığını göstererek literatürün bulgularını desteklemektedir.

Salgın sürecinde evde sessizliğe ve sakinliğe alıştığını ifade eden bazı öğretmenler, yüz yüze eğitime geçince öğrencilere, evde kendi çocuklarına bazen de insanlara karşı tahammülsüzlük yaşadıklarını ve zamanla bunu yenmeye çalıştıklarını vurgulamışlardır. Bilişim teknolojileri öğretmenlerinin karşılaştığı sorunlar arasında da onların bıkkınlık yaşadığı ve öğrencilerinden soğudukları araştırma bulgusu bu araştırma sonucunu desteklemektedir (Korkmaz vd., 2019).

Çalışmanın bulguları bu araştırmaya özgü olup gönüllü katılımcıların sorulara vermiş oldukları yanıtlar ile sınırlıdır. Bulgular, seçilen evren ve örneklem ile sınırlı olduğundan tüm öğretmenlere genellenememektedir. Ayrıca nicel araştırma kısmında verilerin yüz yüze toplanmaması bir sınırlılık olabilir. Araştırma verileri, toplandığı

2021-2022 eğitim öğretim yılı ile sınırlıdır. Benzer çalışmaların daha geniş bir örneklem ve coğrafi kapsam ile yapılması önerilmektedir.

Araştırma bulgularından yola çıkılarak bazı öneriler sıralanabilir: (i) Öğretmenlere yönelik tükenmişlik, stresle başa çıkma yolları ve motivasyon konularında okul bazlı çalışmalar ve projeler geliştirilebilir; (ii) Milli Eğitim Bakanlığı'nın tüm öğretmenlere düzenleyeceği, uzun vadeli eğitim politikası haline getirilmiş, uygulamalı ve pratik bilgileri içeren, öğretmenlere sınıf yönetimini daha iyi sağlamaları ve ortaya çıkan davranış problemlerine çözüm bulabilmeleri amacıyla işlevsel bir şekilde Uygulamalı Davranış Analizi (UDA) gibi hizmet içi eğitimler düzenlenebilir; (iii) Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okul kültürünü geliştirme amacıyla "iletişim" konulu çalışmalar yapılabilir; (iv) Öğretmenlerin bir arada olacağı sosyal etkinlikler düzenlenebilir; (v) Okul rehberlik planlarına ve faaliyetlerine ilgili öğretmenlerin tükenmişliğine yönelik kazanımlar eklenebilir; (vi) Öğretmenlerin psikolojik sağlamlıklarını artırmaya yönelik Rehberlik ve Araştırma Merkezleri vasıtasıyla okullarda psikoeğitim çalışmaları yürütülebilir; (vii) Salgın döneminde öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerini inceleyen daha geniş bir örneklem grubu ile geniş kapsamlı araştırmalar yapılabilir; (viii) Salgın döneminde okul öncesi öğretmenlerinin tükenmişliklerine yönelik araştırma yapılabilir; (ix) Zamanla öğretmene atfedilen görev ve sorumlulukların artmasına rağmen öğretmenlerin mesleki statüsünün ve değerinin düştüğü bildirilmektedir (Bozbayındır, 2019). Öğretmenin toplumdaki değeri ve statüsünü artırmak için hem yerel hem de merkezi olarak çeşitli politikalar ve yöntemlerle çalışmalar yürütülebilir.

Covid-19 salgınıyla yaygınlaşan uzaktan eğitim boyunca, öğretmenlere önemli görevler düşmüştür. Covid-19 salgını sürecinde öğretmenler, uzaktan eğitime uyum sağlamaya çalışmış, bu süreçte öğrenci ve velileri desteklemiştir (Demir ve Özdaş, 2020). UNESCO (2020a) salgının ve uzaktan eğitim sürecinin etkisiyle oluşan yıpratıcı stresten etkilenen öğretmenlere dikkat edilmesi ve uygun destek mekanizmalarının geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Chandler-Grevatt (2020) öğretmenlere, salgın dönemindeki belirsizlikle baş edebilmeleri için, kontrol edebilecekleri şeyleri belirleyip onlara odaklanmalarını, yeni rutinler belirlemeyi ve iş arkadaşları ile etkileşim kurmayı önermiştir. Salgının olumsuz etkilerinden kaçınmak için öğretmenlerin eğitimin paydaşlarından alacakları destekle birlikte kendi iyi oluşlarını sağlamanın gerekliliği anlaşılmaktadır (Tanhan ve Özok, 2020). Bu noktada özellikle Covid-19 salgını gibi evrensel bir stres durumunda öğretmenlerin desteğe ihtiyacı öncelikli olacaktır (Fidan, 2021). Bu sebeple öğretmenlerin duygusal durumlarına ilişkin değerlendirmeler yapılmalı ve destekleyici çalışmalar yürütülmelidir.

Bu araştırmanın bulgularına dayanarak söylenebilir ki; öğretmenler salgın sürecinde motivasyon kaybı, kaygı ve içe atım bozukluğu, aile içi çatışmalar, öz düzenleme, öz yeterlilik ve benlik algısında düşüş gibi pek çok sorun yaşayabilmektedir. Sonuç olarak Covid-19 salgınında öğretmenliğin bir sınamadan geçtiği söylenebilir. Bu süreçte öğretmenlerin bireysel çabalarının ve dışsal desteklerin önemli olduğu ortaya konmuştur. Öte yandan salgınla ortaya çıkan yeni normalde öğretmenler için çeşitli fırsatların varlığı da belirtilmiştir. Yeni normal, öğretmenlik bağlamında, mesleki,

öğretimsel, teknolojik ve bireysel gelişim adına çeşitli gelişim imkânlarını ortaya çıkarmıştır (Scully vd., 2020).

Kaynakça

- Ahmadi, R. (2020). Koronavirüs pandemisinin (Covid-19) toplumsal etkileri. *Bilim Armonisi Dergisi*, 3(2), 65-72. <https://doi.org/10.37215/bilar.800484>
- Aloe, A. M., Amo, L. C., ve Shanahan, M. E. (2014). Classroom management self efficacy and burnout: A multivariate meta-analysis. *Educational Psychology Review*, 26(1), 101-126. <http://doi.org/10.1007/s10648-013-9244-0>
- Akman, T. (2019). *Öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyleri ve mesleki doyumlarının incelenmesi*. (Yayın No. 538373) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr>
- Akyıldız, İ., Akgül, H., ve Topçuoğlu Ünal, F. (2022). Uzaktan eğitim sürecinde öğretmen-öğrenci iletişiminin öğretmen görüşleri bağlamında incelenmesi. *International Journal of Language Academy*, 10(1), 198-211. <http://doi.org/10.29228/ijla.57299>
- Akyürek, M. İ. (2020). Öğretmenlerde tükenmişlik. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(37), 35-47. <http://doi.org/10.14582/DUZGEF.2020.138>
- Altın, A., ve Saracaloğlu, A. S. (2018). İngilizce öğretimindeki ihtiyacımız nedir? Bir olgu bilim çalışması. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 137-159. <https://doi.org/10.31464/jlere.379358>
- Arastaman, G., Öztürk Fidan, İ., ve Fidan, T. (2018). Nitel araştırmada geçerlik ve güvenilirlik: kuramsal bir inceleme. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 37-75. <http://doi.org/10.23891/efdyyu.2018.61>
- Aslan, D. Kiper, N. Karaağaoğlu, E. Topal, F. Güdük, M., ve Cengiz, Ö.S. (2005). *Türkiye’de tabip odalarına kayıtlı olan bir grup hekimde tükenmişlik sendromu ve etkileyen faktörler*. Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- Aşkın, R. Bozkurt, Y., ve Zeybek, Z. (2020). Covid-19 pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 304-318.
- Avcı, Ü., ve Seferoğlu, S. S. (2011). Bilgi toplumunda öğretmenin tükenmişliği: Teknoloji kullanımı ve tükenmişliği önlemeye yönelik alınabilecek önlemler. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9, 13-26.
- Balkin, R. S., ve Sheperis, C. J. (2011). Evaluating and reporting statistical power in counseling research. *Journal of Counseling & Development*, 89(3), 268-272. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2011.tb00088.x>

- Banerjee, A., Chitnis, U. B., Jadhav, S. L., Bhawalkar, J. S., ve Chaudhury, S. (2009). Hypothesis testing, type I and type II errors. *Industrial Psychiatry Journal*, 18(2), 127–131. <https://doi.org/10.4103/0972-6748.62274>
- Beteille, T., Ding, E., Molina, E., Pushparatnam, A., ve Wilichowski, T. (2020). *Three principles to support teacher effectiveness during COVID-19*. World Bank.
- Bozbayındır, F. (2019). Öğretmenlik mesleğinin statüsünü etkileyen unsurların öğretmen görüşleri temelinde incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(72), 2076-2104. <https://doi.org/10.17755/esosder.583274>
- Braun, V., ve Clarke, V. (2019). Psikolojide tematik analizin kullanımı. S. N. Şad, N. Özer ve A. Atli (Çev). *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 873-898. <http://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Chandler-Grevatt, A. (2020, Mart 20). *Guidance for teachers on how to handle coronavirus anxiety*. The Association for Science Education. <https://www.ase.org.uk/news/guidanceteachers-how-handle-coronavirusanxiety>
- Chirico, F. (2016). Job stres models for predicting burnout syndrome: A review. *Annali Dell'Istituto Superiore di Sanità*, 52(3), 443-456. http://doi.org/10.4415/ANN_16_03_17
- Creswell, J. W. (2014). *A concise introduction to mixed methods research*. SAGE publications.
- Çakın, M., ve Akyavuz, E. K. (2020). Covid-19 süreci ve eğitime yansması: Öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2), 165-186. <https://doi.org/10.24289/ijsser.747901>
- Demir, F., ve Özdaş, F. (2020). Covid-19 sürecindeki uzaktan eğitime ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 273-292. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.775620>
- Domitrovich, C. E., Bradshaw, C. P., Berg, J. K., Pas, E. T., Becker, K. D., Musci, R., Embry D. D., ve Ialongo, N. (2016). How do school-based prevention programs impact teachers? Findings from a randomized trial of an integrated classroom management and social-emotional program. *Prevention Science*, 17(3), 325–337. <http://doi.org/10.1007/s11121-015-0618-z>
- Ekiz, D. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (5. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Emiroğlu, O. (2017). Öğretmen motivasyon kaynaklarına ilişkin okul yöneticisi ve öğretmen görüşleri [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yakın Doğu Üniversitesi.
- Erkal, E. A. (2021). Pandemi sürecinde akademisyenlerin tükenmişlik algısının belirlenmesi: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi örneği. *International Journal of Economics, Politics, Humanities and Social Sciences*, 4(4), 2636-8137.

- Ferguson, K., Frost, L., ve Hall, D. (2012). Predicting teacher anxiety, depression, and job satisfaction. *Journal of Teaching and Learning*, 8(1), 27–42. <https://doi.org/10.22329/JTL.V8I1.2896>
- Fırat, M., Kabakçı Yurdakul, I., ve Ersoy, A. (2014). Bir eğitim teknolojisi araştırmasına dayalı olarak karma yöntem araştırması deneyimi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 65-86. <https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.2s3m>
- Fidan, M. (2021). Covid-19 pandemisinde öğretmenlik. *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-14. <https://doi.org/10.46762/mamulebd.789097>
- Friedman-Krauss, A. H., Raver, C. C., Morris, P. A., ve Jones, S. M. (2014). The role of classroom-level child behavior problems in predicting preschool teacher stress and classroom emotional climate. *Early Education and Development*, 25(4), 530-552. <https://doi.org/10.1080/10409289.2013.817030>
- George, D., ve Mallery, P. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference 18.0 update*. Prentice Hall Press.
- Girgin, G. (1995). *İlkokul öğretmenlerinde meslekte tükenmişliğin gelişimini etkileyen değişkenlerin analizi ve bir model önerisi (İzmir ili kırsal ve kentsel yöre karşılaştırması)*. (Yayın No. 41339) [Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr>
- Girgin, G. (2010). Öğretmenlerde tükenmişliğe etki eden faktörlerin araştırılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(32), 32-48.
- Gülay, E. (2019). *Tükenmişlik sendromu ve tükenmişlik sendromunun örgüt iklimi ile ilişkisi: 27. dönem milletvekillerinde bir uygulama*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Adıyaman Üniversitesi.
- Gülbol, S. (2020). *Şizofreni hastalarına bakım veren yakınlarının depresyon, tükenmişlik ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin saptanması*. (Yayın No. 652592) [Tıpta uzmanlık tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr>
- Güler, K., ve Yöndem, K. (2021). Covid-19 sürecinde öğretmenlerin psikolojik sağlamlılık ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(119), 134-151. <http://doi.org/10.29228/ASOS.51908>
- Güllüce, A. Ç. (2006). *Mesleki tükenmişlik ve duygusal zekâ arasındaki ilişki: yöneticiler üzerine bir uygulama*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Haznedar, B. (2010, 11-13 Kasım). Türkiye’de yabancı dil eğitimi: Reformlar, yönelimler ve öğretmenlerimiz [Konferans oturumu]. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, Antalya, Türkiye.

- Hoglund, W. L., Kingle, K. E., ve Hosan, N. E. (2015). Classroom risks and resources: Teacher burnout, classroom quality and children's adjustment in high needs elementary schools. *Journal of School Psychology*, 53(5), 337-357. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2015.06.002>
- Jöreskog, K. G. (1969). A general approach to confirmatory maximum likelihood factor analysis. *Psychometrika*, 34(2), 183-202.
- Kaleli, Y. S. (2021). Covid 19 sürecinde müzik öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 12(44), 262-277. <http://doi.org/10.35826/ijoess.2881>
- Karabağ, K. E., Taş, A., Küçükçene, M., ve Karataş, E. (2018). Öğretmen motivasyonunu etkileyen faktörlere ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 255-277. <http://doi.org/10.21764/maeuefd.424729>
- Karataş, Z. (2020). Covid-19 pandemisinin toplumsal etkileri, değişim ve güçlenme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 3-15.
- Karakelle, S., ve Canpolat, S. (2008). Tükenmişlik düzeyi yüksek ilköğretim öğretmenlerinin öğrencilere yaklaşım biçimlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 33(147), 106-119.
- Kaya, B. (2020). Pandeminin ruh sağlığına etkileri. *Klinik Psikiyatri*, 23, 123-124. <http://doi.org/10.5505/kpd.2020.64325>
- Kırmızıgül, H. G. (2020). Covid-19 salgını ve beraberinde getirdiği eğitim süreci. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 283-289.
- Kline, R. B. (2010). *Principles and practice of structural equation modeling* (3rd ed.). Guilford Press.
- Korkmaz, Ö., Kovnacı, Ö., Çakır, R., ve Erdoğan, U. (2019). Bilişim teknolojileri öğretmenlerinin mesleki doyum ve tükenmişlik düzeyleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 830-847.
- Maslach, C., ve Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behaviour*, 2, 99-113. <https://doi.org/10.1002/job.4030020205>
- Maslach, C., Schaufeli, W. M., ve Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annual Review of Psychology*, 52, 397-422. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.397>
- Özkan, R. (2005). Birey ve toplum gelişiminde öğretmenlik mesleğinin önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 166, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/166/index3-ozkan.htm>
- Pallant, J. (2010). *SPSS survival manual: A Step by step guide to data analysis using SPSS*. Open University Press.

- Polat, A. G. S., Ercengiz, A. G. M., & Tetik, H. (2012). Öğretmenlerin mesleki tükenmişliklerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 1(1), 152-173.
- Sakız, H. (2022). Delayed educational services during Covid-19 and their relationships with the mental health of individuals with disabilities. *Journal of Community Psychology*, 50(6), 2562–2577. <https://doi.org/10.1002/jcop.22676>
- Sarıçam, H., ve Sakız, H. (2014). Burnout and teacher self-efficacy among teachers working in special education institutions in Turkey. *Educational Studies*, 40(4), 423-437. <https://doi.org/10.1080/03055698.2014.930340>
- Scully, D., Lehane, P., ve Scully, C. (2021). ‘It is no longer scary’: Digital learning before and during the covid-19 pandemic in Irish secondary schools. *Technology, Pedagogy and Education*, 30(1), 159-181. <https://doi.org/10.1080/1475939X.2020.1854844>
- Seferoğlu, S. S., Yıldız, H., ve Avcı Yücel, Ü. (2014). Öğretmenlerde tükenmişlik: tükenmişliğin göstergeleri ve bu göstergelerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 348-364. <https://doi.org/10.15390/EB.2014.2515>
- Tanhan, F., ve Özok, H. İ. (Haz.). (2020). *Pandemi ve eğitim* (1. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Temelli, D., Kartal, O. Y., Şahin, Ç., ve Yazgan, A. D. (2021). Investigation of teacher roles in educational practices in the covid-19 pandemic: a phenomenological study. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 11(2), 309-332. <http://doi.org/10.31704/ijocis.2021.015>
- Toplu Y, N. (2012). *Okul öncesi ve ilköğretim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri*. (Yayın No. 312515) [Yüksek lisans tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr>.
- Turan, H., ve Akkaynak, M. (2021). Covid-19 pandemisinde özel gereksinimli çocuklar ile çalışan öğretmenlerde sağlık anksiyetesinin tükenmişlik üzerindeki etkisi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8(2), 577-588. <https://doi.org/10.46868/atdd.94>
- Türker, P., ve Tümkaya, S. (2010). İlköğretim 1. kademe öğretmenlerinde algılanan problem davranış düzeyleri ve bazı sosyo demografik değişkenlere göre tükenmişliğin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(3), 92-109.
- UNESCO (2020a). *Education in a post-COVID world: Nine ideas for public action*. Paris. <https://www.unesco.org/en/articles/education-post-covid-world-nine-ideas-public-action>

- UNESCO (2020b). *Provide continuous support to teachers, learners and their families*. UNESCO's Covid-19 Response Briefs. <https://www.iiep.unesco.org/en/provide-continuous-support-teachers-learners-and-their-families-13375>
- United Nations (2020). *Covid-19 response*. <https://www.un.org/en/un-coronavirus-communications-team/united-nations-working-mitigate-covid-19-impact-children>
- Wolf, S., Torrente, C., Frisoli, P., Weisenhorn, N., Shivshanker, A., Annan, J., ve Aber, J. L. (2015). Preliminary impacts of the “learning to read in a healing classroom” intervention on teacherwell-being in the Democratic Republic of Congo. *Teaching and Teacher Education*, 52, 24–36. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2015.08.002>
- Yalçın A. F., Yalçın, M., ve Macun, B. (2017). Okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitimde öğretmen cinsiyeti ile ilgili görüşleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(24), 693-710.
- Yıldız, F. (2021). *Öğretmenlerde tükenmişlik düzeyi ile iş yeri arkadaşlığı ilişkisi*. (Yayın No. 675864) [Yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr>.
- Yılmaz, E., Güner, B., Mutlu, H., Doğanay, G. ve Yılmaz, D. (2020). *Veli algısına göre pandemi dönemi uzaktan eğitim sürecinin niteliği*. Palet Yayınları.
- Yılmaz, K., ve Altınkurt, Y. (2011). Göreve Yeni Başlayan Özel Dershane Öğretmenlerinin Kurumlarındaki Çalışma Koşullarına İlişkin Görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(2), 635-650.
- Yılmaz, K., ve Tepebaş, F. (2011). İlköğretim düzeyinde sosyal bilgiler eğitiminde karşılaşılan sorunlar: mesleğine yeni başlayan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 157- 177.
- Yılmaz, S., ve Konan, N. (2021). Koronavirüs salgını sürecinde öğretmen yaşantıları. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 7(14), 314-332.

Teacher Burnout in Extraordinary Conditions: An Investigation Regarding the Covid-19 Process

Abstract

In this study, teachers' views on their burnout experiences during the Covid-19 pandemic were examined to reveal their burnout-related experiences. In the study, which was conducted with the participation of 111 teachers in the quantitative part of the study and 14 teachers in the qualitative part, and in which the mixed design approach was used, quantitative data were collected through Demographic Information Form and Maslach Burnout Inventory, and qualitative data were collected through semi-structured interviews. The findings showed that female teachers felt more inadequate in terms of personal accomplishment and the burnout levels of teachers changed significantly according to the branch. No significant relationship was found between burnout, age and seniority. Teachers experienced physical, social, professional and psychological problems due to the pandemic, faced some difficulties in adapting to changing educational needs and used professional development opportunities. The research results point to the need for empowering teachers through prevention and recovery programs to cope with emotional difficulties during psychologically difficult conditions.

Keywords: Covid-19, teacher, pandemic, burnout